

Ветровете на промяната

Юдит
шалански

ШИЯТА НА ЖИРАФА

образователен роман

ГЕЯ МВР-РИО

Ветровете на промяната

Юдит Шалански

ШИЯТА НА ЖИРАФА

Образователен роман

Този проект е финансиран
с подкрепата на програма
„Творческа Европа“
на Европейската комисия

Judith Schalansky
Der Hals der Giraffe Bildungsroman
© Suhrkamp Verlag Berlin 2011.

All rights reserved by and controlled through Suhrkamp Verlag Berlin.

Всички права запазени. Никаква част от това издание не може да бъде преиздавана, съхранявана по компютърен начин или препредавана под каквато и да е форма или по какъвто и да е начин – електронен, механичен, фотокопиран, записващ или друг, без предварителното позволение на носителите на правата.

© Юдит Шалански, автор, 2016
© Издателство „Гя-Либрис“, 2016
© Здравка Евстатиева, превод, 2016

ISBN 978-954-300-162-0

Ветровете на промяната

Юдит шалански

ШИЯТА на ЖИРАФА

образователен роман

Превод от немски: Здравка Евстатиева

ГЕЯ ПИБ

СОФИЯ

ШИЯТА НА ЖИРАФА

ПРИРОДНИ ЦАРСТВА

– Седнете – каза Инге Ломарк и класът седна. – Отворете учебника на седма страница. – Те отвориха учебника на седма страница и започнаха с екосистемите, природните царства, зависимостите и взаимодействията между видовете, между живите организми и заобикалящия ги свят, системата от взаимовръзки на общност и пространство. От хранителната мрежа на смесената гора отидоха на хранителната верига на ливадата, от реките – към езерата и моретата и накрая – към пустинята и Вагенско море.

– Виждате, че никой – нито животното, нито човекът – не може да съществува сам за себе си. Между живите организми има конкуренция. И понякога нещо подобно на сътрудничество. Но това се среща по-скоро рядко. Най-важните форми на съвместно съществуване са конкуренцията и отношението хищник – плячка.

Докато Инге Ломарк чертаеше на дъската стрелки от мъховете, плесените и гъбите към гъждовните червеи и бръмбарите рогачи, таралежите и земеровковите, после към големия синигер, към сърната и големия ястреб, накрая последната стрелка към вълка, постепенно се оформи пирамида, на чийто връх стоеше човекът, заедно с няколко хищни животни.

– Факт е, че няма животно, което да яде орли или лъвове.

Тя отстъпи крачка назад, за да огледа разпространялата се нашироко рисунка с тебешир. Схемата на взаимодействията със стрелките обединяваше производители с консуматори от първи и втори ранг, създатели с първи, втори и трети потребители, както и неизбежните дребни разложители, всички свързани от дишането, загубата на топлина и увеличаването на биомаса. В природата всичко имаше своето определено място и ако

не всяко живо същество, то поне всеки вид имаше своето предназначение: да яде и да бъде изяждан. Беше прекрасно.

– Прерисувайте схемата в тетражките.

Казаното беше изпълнено.

Годината сега започваше. Юнското безпокойство окончателно бе отминало, времето на адската жега и на голите ръце. Слънцето палеше през стъклената фасада и превръщаше класната стая в парник. В празните главици покръваше очакването за лято. Дори само представата, че ще пропияват дните си в нищонеправене, отнемаше на децата всякаква концентрация. Със зачервени от плуването в басейна очи, мазна кожа и потни от напъни за свобода, те седяха увиснали на столовете и гремеха, сънувайки ваканция. Някои ставаха резки, неспокойни и непредвидими. Други – заради приближаващото раздаване на бележниците – имитираха покорство и побутваха контролните си по биология на катедрата, както котка слага уловената мишка на килима в стаята. Само за да попитат следващия час за бележката с изваден калкулатор, жадни да пресметнат до третия знак след десетичната запетая с колко са подобрили общата си оценка.

Но Инге Ломарк не беше от учителите, които в края на учебната година се предават само защото скоро ще загубят противника си. Тя не се страхуваше, че оставайки сама, ще се срине до незначителност.

Колкото повече приближаваше лятната ваканция, толкова по-често някои колеги биваха навестявани от едва ли не нежна податливост. Часовете им се превръщаха в лишен от съдържание театър, в който те самите участваха. Грейнал поглед тук, потупване там, престо- рено окуражаване, жалко гледане на филми. Инфлация от добри бележки, държавно предателство спрямо оценката Много добър. И този ужасен навик да се закръглят годишните оценки, само и само няколко безнадеждни слу-

чая да бъдат прехвърлени в следващия клас. Като че ли щеше да помогне някому. Колегите просто не разбираха, че съобразявайки се с учениците, вредят единствено на собственото си здраве. А те пък не бяха нищо друго освен кръвопийци, които изсмукваха цялата жизнена енергия на човек. Хранеха се от учителите, от техните загължения и страха им да не нарушат надзорните си функции. Непрекъснато връхлитаха и нападаха. С безсмислени въпроси, жалки хрумвания и неапетитни признания. Вампиризъм в най-чиста форма.

Инге Ломарк вече не позволяваше да я изсмукват. Тя беше известна с това, че умее да гърпа юздите и да гържи изкъсо, без да изпада в пристъпи на лудост и да мята връзки с ключове. И се гордееше с това. Винаги можеше да разхлаби хватката. От време на време да подхвърли по някое захарче.

Важното беше да загåde посоката на учениците, да им сложи конските капаци, за да повиши способността за концентрация. А ако наистина настанеше въннение, трябваше само да изскърца с нокти по гърката или да разкаже за кучешката тения. За учениците и бездруго бе най-добре във всеки момент да усещат, че изцяло зависят от нея. Вместо да ги заблуждава, че могат да изразят мнение. При нея не съществуваше право на мнение и възможност за избор. Никой нямаше избор. Съществуваше само право на дресировка и нищо друго.

Годината сега започваше. Макар че отдавна вече бе започнала. За нея началото бе днес, на първи септември, който тази година се падаше в понеделник. И Инге Ломарк формулираше своите добри намерения сега, през увехналото лято, а не в ярката новогодишна нощ. Всеки път се радваше, че учителският ѝ бележник сигурно я превежда през календарната смяна на годините. Чисто и просто едно прелистване, без обратно броене и звън на чаши за шампанско.

Инге Ломарк погледна над трите редици чинове, без да помръдне глава ни на сантиметър. През всички изминали години бе изпипала перфектно този всемогъщ, неподвижен поглед. Според статистиката имаше най-малко двамата, които наистина се интересуват от предмета. Но както изглеждаше, статистиката беше в опасност. Напук на Гаусовото разпределение. Как бяха успели да стигнат до тук?

Личаха им шестте седмици прахосване на време и мухлясване. Никой не беше отварял учебника. Лятна ваканция, дългата ваканция. Не толкова дълга, както преди. Но въпреки това прекалено дълга! Щеше да мине най-малко месец, докато отново свикнат с биоритъма на училището. Поне не се налагаше да слуша историите им. Да ги разправят на Шванеке, която с всеки нов клас играеше игри на запознанство. След половин час всички участници бяха оплетени в нишките на червено вълнено кълбо и знаеха наизуст имената и хобитата на съседа си по чин.

Само тук-там бяха заети отделни места. Затова се набиваше на очи, че са малко. Оскъдна публика в нейния природен театър: дванайсет ученици – пет момчета, седем момичета. Тринайсетият се върна в реалната гимназия, макар че Шванеке упорито се беше застъпвала за него. Даваше му няколко пъти допълнителни часове, посещаваха го вкъщи, направи и психологически атестат. Някакво нарушение на концентрацията. Какво ли нямаше на тоя свят! Всевъзможни смущения в развитието, придобити от четене. Подир смущения в четенето и писането – смущение в смятането. Какво ли ще дойде след тях? Алергия към биологията? Навремето имаше само неспортни и немусикални. И дори те трябваше да тичат и да пеят заедно с другите. Всичко е въпрос на воля.

Нямаше никакъв смисъл да влачат и да пробутват слабите от клас в клас. Само баласт, който пречи на

останалите да вървят напред. Родени рецидивисти. Паразити върху здравето тяло на класа. Рано или късно недоразвитите и бездруго щяха да изостанат. Беше препоръчително колкото се може по-рано да узнаят истината, вместо след всеки провал да им се дава нов шанс. Истината, че просто не отговарят на изискването да станат пълноценен, следователно полезен член на обществото. За какво е това лицемерие? Не всеки може да успее. А и защо? Във всеки випуск имаше случайни попадения. При някои човек трябваше да се радва, ако успее да ги научи поне на основни добродетели. Учивост, точност, чистота. Жалко, че вече не се пишат оценки извън предметите. Рег. Прилежност. Участие в час. Поведение. Свидетелство за окайността на образователната система.

Колкото по-късно биваше отделен някой неудачник, толкова по-опасен ставаше той. Започваше да тормози хората около себе си и да поставя неоправдани изисквания: за отлични бележки, с които да се перчи, за положителна препоръка, дори за добре платена работа и за щастлив живот. Ето го резултата от дългогодишната подкрепа, късогледото благоразположение и небрежното великодушие. Който зальгваше безнадеждните случаи, че са част от останалите, не трябва да се учудва, ако някой ден нахлуят в училище със самоделни бомби и малокалибрени оръжия, за да си отмъстят за всичко, което години наред им е обещаavano и не им е давано. А после бдения със запалени свещи.

Напоследък нали всеки изтъкваше правото си на самореализация. Беше смешно. Нищо и никой не бе справедлив. А обществото пък съвсем. Само може би природата. Ненапразно принципът на естествения подбор ни е направил това, което сме днес: съществуването с най-дълбоко набразден мозък.

Но Шванеке с нейния хъс за интеграция пак не можа да се спре. Какво може да се очаква от човек, който оформя от чиновете букви и нарежда столовете в полукръг: дълго време това беше едно голямо U, което ограждаше нейната катедра. Наскоро пък – ълесто O, за да може да е свързана с всички и да няма начало и край, а само кръгъл момент, както веднъж заяви в учителската стая. Разрешаваше на единайсетокласниците да ѝ говорят на „ти“. Инге Ломарк бе чула една ученичка да казва, че искала да я наричат Карола. Карола! Мили боже! Да не са във фризьорския салон!

С учениците си от девети клас нагоре Инге Ломарк разговаряше на „Вие“. Беше ѝ останало навик от времето, когато на тази възраст тържествено отбелязваха навлизането в младежките години¹. С Космос, Земя, човек и социалистически букет карамфили. Нямаше по-ефикасно средство, което да ѝ напомни за собствената незрялост и да я гържи настрана.

Професионалното отношение не включваше близост и разбиране. Тъжно, но разбираемо, че учениците се надпреварваха да спечелят благоразположението на учителите. Пълзене пред властимащия. И обратното – непростимо беше победението на учителите, които искаха да се харесат на пограстващите. Половината задник – качен на катедрата. Прекопирани моги и думички. Пъстри шалчета около шията. Изрусени кичури. И всичко, само за да се приобщят с тях. Никакво достойнство. Отказваха се от последната капка приличие заради кратка илюзорна общност. И най-отпред на парада, разбира се, Шванеке с нейните любимци: шушукащи девойки, с които си говореше през междучасието, и жертви на мутиращи гласове, пред които с изхвъркнали от орбита очи и начервени устни

¹ В бившата ГДР това е празникът Jugendweihe, който отговаря на конфирмацията. – Блр.

разиграваше най-евтино шоу с ключови гразнителни. Май отгавна не се бе поглеждала в огледалото.

Инге Ломарк нямаше любимец и никога нямаше да има. Бленуването бе незряло, неуместно излияние на чувства, хормонално обусловена екзалтираност, която сполетяваше пограстващи. Отделили се вече от полата на майка си, но още неготови за изкушенията на другия пол. Вместо това безпомощно другарче от същия пол или недостижим пълнолетен ставаше адресат на неуравновесени чувства. Бузи на петна. Влажни, лепнещи очи. Възпалени нерви. Неприятна грешка, която обикновено се поправяше от само себе си след съзряване на половите жлези. Естествено, на когото липсваше професионална компетентност, той преподаваше материала си само с помощта на сексуални сигнали. Пърхащи нагоре-надолу стажант-учители. Така наречените любими учители. Шванеке.

Как само на учителския съвет се застъпваше за идиотите от осми клас. Сбърчила чело и с боядисани в червено устни извика към събраните колеги: „Нужен ни е всеки ученик!“. Оставаше точно тя, бездетната Шванеке, дето наскоро и мъжът ѝ я заряза, да започне да обяснява, че децата са нашето бъдеще.

Какво ти бъдеще! Тия деца не бяха бъдещето. И по-точно казано, бяха миналото: пред нея седеше девети клас. Последният, който учи в гимназията „Чарлз Дарвин“ и след четири години ще се яви на матура. И Инге Ломарк трябваше да се прави на класна ръководителка. Просто девети клас. Нямаше нужда вече от буквички за паралелки, които преди се нижеха от А до Ж. Випуски като роти във военно време – поне по брой. А сега едва събраха един клас. Почти чудо, защото беше наборът с най-ниска раждаемост в цялата федерална област. За класовете след този вече не достигнаха ученици. Дори и след като се разчу, че това ще е краят на „Дарвин“ и колегите от трите

областни училища се съгласиха да бъдат по-великодушни, когато издават препоръки за продължаване в гимназията. В резултат всяко дете, което можеше шо-годе да чете, бе прието в гимназията.

Винаги е имало родители, които бяха убедени, че въпреки препоръките за друго училище детето им трябва да бъде записано в гимназията. Но в града вече нямаше дори достатъчно родители.

Не, тези деца наистина не ѝ приличаха на диаманти в короната на еволюцията. Развитието не може да се приравнява с растежа. Тук по ужасяващ и впечатляващ начин се виждаше, че качествената и количествената промяна протичат в голяма степен независимо една от друга. На това междинно стъпало между детето и младежа природата изобщо не беше красива гледка. Фаза от развитието. Сухоzemни гръбначни животни в период на растеж. Училището – леговище. Сега идваше лошото време, проветряването на класните стаи от миризмата на тази възраст, мускус и освободени феромони, теснотията, бавно оформящите се тела, потящи се коленни ямки, себорейна кожа, мътни очи, неспирен растеж и избуяване. Много по-просто беше да ги научиш на нещо, преди да са достигнали полова зрялост. И истинско предизвикателство бе да проумееш какво се разиграва зад тъпите им физиономии: дали бяха толкова напреднали, че никой не може да ги настигне, или поради всеобхватното преустройство куцукаха далече отзад.

Липсваше им каквото и да е разбиране за собственото състояние и още повече дисциплина, за да го преодолеят. Гледаха вътренчено пред себе си. Апатични, преуморени, заети единствено със себе си. Без никаква съпротива се поддаваха на мудността и леността си. Силата на земното привличане, изглежда, имаше утробно въздействие върху тях. Всичко представляваше оз-

ромно усилие. Мъчителната метаморфоза изразходваше всяка искрица енергия, с която разполагаше тялото, и по нищо не отстъпваше на сложното превъплъщение на гъсеницата. За съжаление, само в редки случаи от нея се получава пеперуга.

Израстването бе причина за тези неопределени междинни форми, по които вторичните полови белези избуяваха като язви. Процесът като в забавен кадър демонстрираше, че превръщането в човек е мъчително. Не само онтогенезата бе рекапитулация на филогенезата, но също и пубертетът. Те растяха. Ден подир ден. На тласъци и за едно лято, така че след това с мъка можеше да ги различиш. Послушни момиченца се превръщаха в хистерични зверове и будни момчета – във флегматични повлекани. Към това се прибавяше и недосяланото изпробване на партньори. Не, природата не беше оригинална. Но справедлива. Състоянието беше подобно на болест. Остава ти само да чакаш, докато премине. Колкото по-егро може да стане дадено животно и колкото по-голяма възраст може да достигне, толкова по-дълго продължава младостта му. За да достигне зрялост, на човека му трябва почти една трета от цялата продължителност на живота. Средно бяха нужни осемнайсет години, докато малкото на човека започне да се грижи само за себе си. Волфганг трябваше да плаща издръжка на децата от първия си брак дори до двайсет и седмата им година.

Ето ги, значи, начинаещите в живота. Остреха моливи и прерисуваха хранителни пирамиди от дъската, повдигайки и навеждайки глави в петсекунден такт. Още не завършили образованието си, но с нахална самоувереност, с претенции за неповторимост, които бяха безсрамни и безпозобни. Вече не бяха деца, които постоянно и навсякъде се облягат и под всевъзможни претексти нарушават личната дистанция, търсят насила докосване и втрещено

зятат човек като гамени в автобус. Това бяха младежи, способни вече да се размножават, но още незрели, като преждевременно откъснати плодове. За тях Инге Ломарк със сигурност беше без определена възраст. По-вероятно дори просто им изглеждаше стара. Състояние, което за учениците ѝ вече никога няма да се промени. Който беше млад, остаряваше. Старият си оставаше стар. Тя отдавна бе прехвърлила времето си на полуразпад. За щастие. Така поне ѝ беше спестено видимо да се променя пред очите им. Успокояваща мисъл. Тя обаче щеше да види тези хора да порастват, така както бе видяла и други преди тях. И това знание ѝ даваше власт. Още всички си приличаха, та чак да ги объркаш, ято, устремено към завършване на класа. Но в най-скоро време щяха да станат самостоятелни до неузнаваемост, да надушат дурята и да намерят съмишленици. А тя самата щеше да започне да не обръща внимание на бавните кранти и тайничко да заложи на някой от чистокръвните жребци. Няколко пъти усетът ѝ не я излъга. Попадението бяха един пилот и една морска биоложка. Никак нелюба реколта за град в провинцията.

Най-отпред седеше едно подплашено пасторско дете, израснало с гървени ангелчета, петна от въсък и уроци по блокфлейта. На последната редица седяха две префърцунени девойки. Едната гъвчеше гъвка, другата беше обсебена от черната си като на жребец коса, която неспирно пригаждаше и изследваше кичур по кичур. До тях – светлорус гребосък с ръст на ученик от начална степен. Истинска трагедия – природата представя нееднаквото развитие на половете.

На крайната редица вдясно до прозореца млад мъжки екземпляр се поклащаше на стола с отворена уста и чакаше удобен случай да маркира територията си с нецензурна забележка. Оставаше само да започне да се удря по гърдите. Трябваше да му се намери занимание. Пред нея

беше листът, на който учениците бяха написали имената си, драсканици – етап от развитието към официален погнус. Кевин. Естествено. Как иначе.

– Кевин! – Той се стресна. – Назовете ми няколко екосистеми от нашия район.

Съседът му отпред се изкуска злорадо. Само почакай!

– Паул, какво е гървото отвън? – Паул погледна през прозореца.

– Ааа... – Тихичко прокашляне. Почти жал да ти стане.

– Благодаря. – Получи си го.

– Това не сме го вземали – оправда се Кевин. Как пък не му хрумна нещо по-добро. Мозък като кух орган.

– А, така ли? – А сега към целия клас. Фронтална атака.

– Помислете всички.

Тишина. Най-накрая конската опашка от първата редица вдигна ръка и Инге Ломарк ѝ направи услугата да я чуе. Разбира се, знаеше. Такива винаги има. Кончета с опашлета, които изгърпват каруцата от калта. За тези девойки бяха написани учебниците. Жадни за опаковано знание. Обобщаващи изречения, които записваха в тетрадките си с ярки цветни маркери. Още се плашеха от червения химикал на учителя. Глупав инструмент с явно безгранична власт.

Тя ги познаваше всички. Веднага ги забелязваше. Ученици като тези бе имала с купища, цели класове, година подир година. Те нямаха нужда да си въобразяват, че са специални. Нямахте изненади. Само отборите се сменяха. Кой ще играе този път? Беше достатъчен само поглед върху скицата с местата. Наименоването беше всичко. Всеки организъм има малко и фамилно име: Вид. Род. Разред. Клас. Но тя първо искаше да запомни малките им имена.